

Kiril Kirilov

(Bulgaria, Institute for Bulgarian Language Prof. Lyubomir Andreychin, Bulgarian Academy of Sciences)

A Lifetime Dedicated to Linguistics Three Years since the Passing of Prof. Ivan Kochev

Abstract: The article is dedicated to the esteemed Bulgarian dialectologist Ivan Kochev. It briefly presents the key moments of his interesting life and inspiring work. The scholarly legacy left by Prof. Kochev is huge, so only the most remarkable of his studies, those that have had the greatest impact on science, are presented. The article paints a picture of Prof. Kochev as a respected, beloved and devoted teacher.

Кирил Кирилов

(България, Институт за български език, БАН)

Живот, отдаден на езикознанието Три години без проф. Иван Кочев

Навършиха се три години, откакто на 31 октомври 2021 г. ни напусна проф. д-р Иван Кочев. „Живот, отдаден на езикознанието“ – това беше заглавието, което негови ученици, възпитаници, колеги и последователи дадоха на сборника, посветен на неговата 80-годишнина. Конференцията беше организирана от Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“. С „Живот, отдаден на българския език“ пък озаглавиха своя сборник от конференцията, която същата година организираха, колегите на Професора от Югозападния университет „Неофит Рилски“. Без да са се уговаряли! Приликата е очевидна и точно в една фраза прави характеристика на един изключителен български учен.

В живота и делото на проф. Иван Кочев наистина има нещо възрожденско. Той самият е роден в гр. Поморие, Царство България, през 1935 г., но потеклото му е от Вардарска Македония. Баща му, Юстиниан Кочев, е бил учител от Струга. Наследник е на будители като Иван Хаджов и братя Миладинови. Майка му, Анка Кочева, е потомка на бежанци, участници в Кресненско-Разложкото въстание. Иван Кочев неведнъж е споделял, че морето при Поморие напомняло на неговия баща за Охридското езеро при родната Струга.

Иван Кочев завършва гимназия в родния си град, след което следва българска филология в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Дипломира се с отличен успех през 1957 г. Интересът му към българската историческа фонетика датира още от неговото студентство. Именно като студент написва студията „Застъпници на предната ерова гласна в българския език“. Работата е публикувана в Москва в поредицата „Статии и материали по българской диалектологии“ (1959). Цитирана е многократно и служи за отправна точка за много диахронни изследвания.

През 1957 г. Ив. Кочев вече е аспирант в Института за български език при БАН. Той защитава успешно докторска дисертация, посветена на „Сливенският о-говор“. Веднага след това печели конкурс за научен сътрудник в Секцията за българска диалектология. През 1975 г. Иван Кочев се хабилитира като старши научен сътрудник с монографията „Диалектни категории и типове при словообразуването на съществителното име“.

Същата година става ръководител на Секцията за българска диалектология и лингвистична география към Института за български език. Като ръководител на това единствено научно звено, което се занимава с изследването на народните говори, той остава до 1988 г. За период от десет години (1978–1988) Ив. Кочев е и заместник-директор на Института. Същевременно чете лекции и води спецкурсове в Софийския университет. Там успява да запази интереса на студентите към диалектологията, създава голяма студентска школа, участници в която по-късно стават докторанти и учени в Института за български език.

От 1995 г. проф. Кочев развива активна преподавателска дейност в Югозападния университет „Неофит Рилски“ в Благоевград. Преподава българска диалектология, фонология, етнолингвистика, история на българския книжовен език, социоллингвистика... Неговите студенти, докторанти, следовници го помнят като ерудирани, компетентен и всеотдаен преподавател, който умее да обучава. Той притежава невероятно умение да слезе от висотата на своето познание и с прости думи да накара човек да усети магията на филологията, диалектологията, българското. Вискателен, но същевременно благ учител.

През целия си живот Ив. Кочев носи в сърцето си Македония. Затова не е чудно, че от 1990 до 2008 г. е заместник-директор на Македонския научен институт в София и член на редколегията на сп. „Македонски преглед“.

Със своето дело проф. Кочев още приживе заслужи уважението и обичта на своите колеги, ученици, земляци. Носител е на множество академични награди, избран е за почетен гражданин на гр. Поморие. Неговата 80-годишнина е отбелязана с две конференции, като на проведената в София, академик Стефан Воденичаров награди юбиляря с Почетния знак на БАН. В Благоевград пък проф. Кочев е удостоен със званието *Doctor Honoris causa* на Югозападния университет „Неофит Рилски“.

Иван Кочев е автор на огромно научно творчество. То включва монографии, атласи, студии и статии, рецензии и отзиви. Наброява повече от триста единици, които разработват теми от всички области на лингвистиката. Сътвореното от Професора се отличава с висока ерудиция, новаторство, внимателно отношение и любов към българското.

Водещата тема в научната биография на Иван Кочев е свързана с проблемите на българската диалектология и лингвистичната география. Той наследява и доразвива делото на своите учители диалектолози.

Под ръководството на Иван Кочев през 1988 г. е публикувана „Встъпителна част на Обобщаващия том на българския диалектен атлас“, в която, за разлика от излезлите до този момент точкови атласи, езиковите явления са представени върху цялата езикова територия на българския език. Той е автор на концепцията от нов тип, отговорен редактор и съавтор на излезлия през 2001 г. „Български диалектен атлас. Обобщаващ том. Ч. I–III. Фонетика. Акцентология. Лексика“. Това изключително постижение на родното езикознание обхваща говорите от цялата българска езикова територия и извежда България на водещи позиции в областта на лингвистичната география.

Проф. Ив. Кочев твори и в областта на дескриптивната диалектология, но винаги достига до концептуални обобщения. Не може да не се отбележи монографията му „Гребенският говор в Силистренско“ (*Трудове по българска диалектология*, 1969). Работата започва с общо описание на гребенския говор, като авторът представя интересни етнографски сведения за диалекта. Следва подробно описание на фонетиката на говора, на морфологичните особености и на лексикалното богатство. Лексикалното богатство умело е организирано, като Иван Кочев прави лексикално-семантична характеристика на основните лексикално-семантични групи. Неслучайно чл.-кор. К. Мирчев оценява „Гребенският говор в Силистренско“ като явление в българската диалектология. На описателната диалектология е посветена още студията „Езикова характеристика от сборника Пирински край“ (1980).

Неговата статия „Основното диалектно деление на българския език“ (1980) е посветена на диалектното членение. Това е проблем, който не е чисто диалектологичен, а по някакъв начин засяга цялостно българското езиковедие. В разработката си авторът успява на фона на синтезирано представяне на самобитността на българския език да класифицира основните български диалекти от цялата езикова територия. Иван Кочев е радостен именно за единството на българския език от Мизия, Тракия и Македония. Тази позиция е залегнала в становището на Института за българския език, представено в студията „Единството на българския език в миналото и днес“. Иван Кочев е авторът на частта за българските диалекти.

Проблемите на диалектологията винаги са били част и от историята на българския език. Иван Кочев отделя внимание на различни въпроси, свързани със старобългарския език и историята на българския език. Той с научни доводи отхвърля неопанонската теория, термините „старославянски“, „църковнославянски“, „старомакедонски“. В студията „Старобългарските диалекти и понятието солунски говор“ (1984) аргументирано отхвърля тезите на А. Ваян.

Важна част в изследванията на проф. Кочев заема българското диалектно словообразуване. В студията си „Диалектни категории и типове при словообразуването на съществителното име“ (1979) успява да приложи и развие върху български диалектен материал теорията на чешкия лингвист М. Докулил. Студията става основополагаща за много следващи трудове, посветени на диалектното словообразуване. Професорът всъщност създава голяма българска словообразователна школа.

Една от най-фундаменталните и приноси разработки на Иван Кочев е монографията му „Българска фонология. Вокално-консонантното взаимодействие и смяната на корелативните отношения във фонологичните системи на българския език“ (2010). Трудът е новаторски, защото за пръв път в българското езиковедие както в синхронен, така и в диахронен план се разглеждат явления от диалектната и книжовната българска фонология. Българският език е своеобразен микрокосмос, тъй като на относително малка територия се срещат най-разнообразни наследници на старобългарските звукове. Фонологичното разнообразие на нашия език е обективно, а авторът прави наблюденията си на фона на славянски, балкански и други европейски езици и диалекти. Обяснени са в дълбочина фонологични явления като изграждането на изключително редкия и пропорционален среден тембров клас с фонемите *a* и *ъ* и вокално-консонантното взаимодействие. Иван Кочев разглежда също и явленията, които води след себе си вокално-консонантното взаимодействие: очертаването на ятовия изогlossen пояс; възникването на фонологично меките съгласни на Изток и на палаталния ред на Запад и т.н.

Професорът има интереси и дълбоки познания в почти всички области на българистиката. Той обръща внимание в т.ч. и на книжовния език. Неговата статия „Българската диалектология през Възраждането и въпросът за книжовно и диалектно при изграждането на българския език“ (1980) засяга сложните отношения между диалектното и книжовното във възрожденската епоха. В статията „За фолклорната основа на книжовния език“ (1983) Ив. Кочев разглежда идеята как езикът на фолклора като наддиалектно явление може да обогатява базата, върху която възниква книжовният език.

Иван Кочев разработва и въпроси от областта на диалектната морфология. В статията „Особени форми за изразяване на повторителен имперфект в българските говори“ (1980) обяснява природата и възникването на странните форми *ша одех*, *жъ одех*, *ке одех*.

Ценни съвети за съставяне на диалектен речник дава статията „Българският диалектен речник в светлината на общата теория за съставянето на диалектни речници“ (1995). Верен на себе си, авторът запознава читателя с различните теории, след което, на

базата на своя опит в диалектологията, обяснява каква е спецификата на диалектния речник, по какво той се отличава от останалите лексикографски трудове.

Нелека задача е да се представи в няколко страници епохалното дело на проф. Иван Юстинианов Кочев. Всичко, написано от него, е ерудирано, подплатено теоретично и стъпило върху факти от българските народни говори. Той умее не просто да опише явленията, а да вникне в тяхната същност, да открие закономерности, да обобщи. Имаше много знания и беше щедър. Учеше всички, създаде школи. В цифри това са над 200 дипломанти, над 25 докторанти. Остави им не просто научни знания, а непресторена любов към науката и към България.

Светла Ви памет, Професор Кочев!